

UPPSALA
UNIVERSITET

Box 256
751 05 Uppsala

Besöksadress

Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare

Anna Sofia Hedberg

Telefon

018-471 69 82

www.uu.se

anna_sofia.hedberg@uu.se

BESLUT

2022-06-21

Dnr UFV 2022/733

Kulturdepartementet

Remiss. Forum för levande historias framtida inriktning (Ku2021:A)

Beslut

Härmed beslutas

- att Uppsala universitet överlämnar expertgruppens yttrande som sitt svar på rubricerad remiss.

Bakgrund

Uppsala universitet har anmodats yttra sig över ovan rubricerad remiss.

Bifogat yttrande har utarbetats av en expertgrupp bestående av universitetslektor Lars M. Andersson, historiska institutionen/föreståndare vid Forum för judiska studier, professor Elisabeth Schellekens Dammann, filosofiska institutionen, universitetslektor David Sjögren, institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier och Claes Tängström Wrangel, forskare och tillförordnad föreståndare vid Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism. Utbildningsledare Anna Sofia Hedberg, områdeskansliet för humaniora och samhällsvetenskap, har bidragit med administrativt stöd.

Beslut i detta ärende har fattats av undertecknad rektor i närvaro av prorektor Coco Norén och universitetsdirektör Caroline Sjöberg, efter föredragning av utbildningsledare Anna Sofia Hedberg. Närvarande därutöver var akademiombudsman Per Abrahamsson och Uppsala studentkårs ordförande Jacob Färnert.

Anders Hagfeldt

Anna Sofia Hedberg

UPPSALA
UNIVERSITET

YTTRANDE

2022-06-21 Dnr UFV 2022/733

Kulturdepartementeten

Box 256
751 05 Uppsala

Besöksadress

Dag Hammarskjölds väg 7

Handläggare

Anna Sofia Hedberg

Telefon

018-471 69 82

www.uu.se

anna_sofia.hedberg@uu.se

Remiss. Forum för levande historias framtida inriktning (Ku2021:A)

Uppsala universitet har anmodats yttra sig över ovan rubricerad remiss.

Kort sammanfattning

(1) Det är universitetets uppfattning att utredningen inte i tillräckligt hög grad renodlar roll- och arbetsfördelningen mellan Forum för levande historia (FLH) resp. Sveriges museum om Förintelsen (SMF) samt att det är en brist att utredningen valt att inte skapa tydlighet ifråga om hur samarbetet mellan de två myndigheterna ska organiseras.

(2) Det är universitetets uppfattning att FLH bör behålla utbildningsuppdraget avseende Förintelsen (riktat mot skolorna) men formulerat som ett uppdrag att utbilda om antisemitismen och dess följder. En sådan formulering ligger också i linje med utredningens förslag att utöka FLH:s uppdrag med uppgiften ”att öka och fördjupa kunskaperna om antisemitism, antiziganism, rasism och intolerans”.

(3) Det är universitetets uppfattning att instruktionen till FLH bör omformuleras så att ”med utgångspunkt i lärdomar från Förintelsen” ändras till antingen ”med utgångspunkt i lärdomar från historien” eller ”med utgångspunkt i lärdomar från brott mot mänskligheten”. En sådan omformulering leder till ökad tydlighet ifråga om ansvarsfördelningen mellan SMF och FLH och det blir även logiskt att FLH ska arbeta med alla former av rasism och minoritetsfrågor (som inte har direkt med Förintelsen att göra). En följd av detta är att uppdraget att företräda Sverige i IHRA flyttas från FLH till SMF (eller till UD som i dagsläget ändå ansvarar för IHRA-samarbetet). På motsvarande sätt borde uppdragen att uppmärksamma Förintelsens minnesdag liksom utgivningen av boken ”Om detta må ni berätta” överföras från FLH till SMF.

Övergripande generella synpunkter

Universitetet ser positivt på att utredningen föreslår en reviderad instruktion till FLH och förordar tydlig åtskillnad mellan FLH:s respektive SMF:s uppdrag. Universitetet ställer sig således i sak bakom utredningens intention men finner att den inte går tillräckligt långt i sina förslag och därmed inte skapar förutsättningar för den grad av tydlighet som universitetet finner nödvändig.

I föreliggande yttrande struktureras universitetets synpunkter på utredningens specifika förslag under punkterna 1—5 och i enlighet med utredningens disposition.

Kommentarer och ändringsförslag

1. Stort behov av verksamheten vid Forum för levande historia (4.1.1 i utredningen)

Universitetet delar utredningens bedömning att FLH:s verksamhet utgör ett viktigt och demokratistärkande bidrag i den svenska politiska debatten och ser positivt på att detta arbete erkänns i utredningen. Universitetet konstaterar emellertid att argumenten för denna bedömning, d.v.s. att FLH har en viktig roll att spela genom sitt demokratifrämjande arbete, är alltför svaga. Att FLH utvecklat unik kompetens innebär inte nödvändigtvis att myndigheten också fyller en viktig funktion och/eller att ingen annan myndighet lika väl skulle kunna förvalta den funktionen. Det är universitetets mening att det är än viktigare att FLH under tjugo års tid byggt upp omfattande kontaktnät och kommunikationskanaler, inte minst till skolan, utbildat och vidareutbildat generationer av lärare som i sin tur utbildat och utbildar elever med hjälp av material och metoder framtagna och utvecklade av myndigheten. Universitetet menar att denna typ av långsiktigt arbete för vidsynthet och demokrati är myndighetens viktigaste demokratistärkande verksamhet och bör stärkas ytterligare.

2. Utgångspunkt tas i lärdomar från Förintelsen (4.1.2 i utredningen)

Utredningen föreslår att utgångspunkten för FLH:s uppdrag ska tas ”i lärdomar från Förintelsen” för att därigenom bidra till att skapa insikter om betydelsen av demokrati och grundläggande demokratiska värden. Andemeningen är god, men universitetet konstaterar att mycket av det som myndigheten (FLH) själv lyfter fram som betydelsefull verksamhet inte nödvändigtvis måste ta sin utgångspunkt i Förintelsen. Universitetet ställer sig alltigenom bakom utredningens betoning av FLH:s bredare uppdrag att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott samt att öka och sprida kunskap om historiska skeenden som påverkat de nationella minoriteterna i Sverige – och inte minst att detta bredare uppdrag inkluderar hbtqi-personers erfarenhet av våld, exkludering och brist på social rättvisa. Universitetet förordar att detta uppdrag görs permanent och konstaterar samtidigt att en hel del uttryck för diskriminering – mot exempelvis nationella minoriteter – skedde före Förintelsen och att även annan undervisning (än den om Förintelsen) mycket väl kan utgöra utgångspunkt för att skapa insikter om betydelsen av demokrati och grundläggande demokratiska värden. Mot bakgrund av detta föreslår universitetet att formuleringen i den föreslagna instruktionens 1 § ”med utgångspunkt i lärdomar från Förintelsen” ersätts med formuleringen ”med utgångspunkt i lärdomar från brott mot

mänskligheten”. Denna ståndpunkt utvecklas vidare under punkt 3 i föreliggande yttrande.

3. Forum för levande historias uppgifter i 1 § omformuleras (4.1.3)

I utredningen föreslås en ändrad instruktion till FLH dels med anledning av att dess uppgifter de facto förändrats sedan dess tillkomst, dels för att förhindra överlappning mellan FLH och det nya museet. I korthet föreslår utredningen att FLH ges i uppdrag att arbeta demokratifrämjande medan Sveriges museum om Förintelsen (SMF) uppdras att arbeta med att fördjupa kunskaperna om Förintelsen. Som en konsekvens tas uppdraget att informera om Förintelsen bort från FLH.

Universitetet instämmer i att det föreligger ett behov av att göra tydlig åtskillnad mellan de båda myndigheterna liksom i att det behövs en ny och tydligare instruktion för FLH. Däremot anser universitetet att utredningens förslag inte tar renodlingen tillräckligt långt. Ett ytterligare problem är att utredningen inte tydligt reder ut hur samarbetet mellan de olika myndigheterna ska organiseras och/eller formaliseras, en fråga som återkommer under punkt 4 i universitetets yttrande.

Beträffande en renodlad roll- och arbetsfördelning mellan FLH och det nya museet är det universitetets uppfattning att utbildningsuppdraget bör förläggas till FLH. Det innebär att FLH även fortsättningsvis bör ansvara för utbildningsinsatser om Förintelsen riktade till skolorna. Detta bör dock göras som ett led i det av utredningen föreslagna utvidgade uppdraget att undervisa om antisemitism, där Förintelsen är den mest radikala följden. Det nya museet bör således inte utföra utbildningsinsatser riktade mot skolorna. Förutom att ett museum inte bör ägna sig åt skolundervisning vore det dessutom anmärkningsvärt att låta undervisningen om antisemitism bedrivas av en myndighet (FLH) och utbildningsinsatser avseende dess följder (Förintelsen) av en annan (SMF). Däremot måste FLH:s utbildningsinsatser avseende antisemitismen och Förintelsen givetvis utformas i samråd med SMF.

I utredningen föreslås vidare en ändring i instruktionen till FLH där betonandet av historiska lärdomar lyfts fram. Synen på historien som *Magistra vitae* har en lång tradition men är allt annat än oproblematiserad. Samtidigt utgår dagens freds- och konfliktforskning liksom den typ av statsvetenskaplig forskning som bedrivs inom projekt som *Correlates of War*, m.fl. från att det går att lära sig något genom att identifiera mönster i det förflutna. Universitetet ställer sig därför bakom utredningens förslag att betona lärdomar från historien.

Vidare ställer sig universitetet i sak bakom förslaget om det tillägg i punkt 2 under 1 § i den föreslagna instruktionen med innebörden att FLH ska ha till särskild uppgift att ”öka och fördjupa kunskaperna om antisemitism, antiziganism, rasism och intolerans”. Universitetet vill emellertid föreslå

YTTRANDE

2022-06-21

Dnr UFV 2022/733

en annan, bredare formulering nämligen: ”öka och fördjupa kunskaperna om rasism och intolerans gentemot de nationella minoriteterna och övriga exkluderade grupper”. Denna omformulering motiveras framförallt av att fenomenet rasism kan inkludera både antisemitism och antiziganism samt av att den tjänar till att tydliggöra den maktdynamik som präglar rasismens praktik och definition. Dessutom tydliggör en sådan formulering den definition av intolerans som utredningen syftar till att FLH ska arbeta med. Universitetet är överens med utredningen vad gäller de problematiska aspekterna som toleransbegreppet kan medföra, däremot ställer sig universitetet tveksamt till om det verkligen går att särskilja intolerans från toleransbegreppet, såsom utredningen föreslår. All intolerans är inte demokratihotande, såsom intolerans mot brott mot mänskligheten, rasism och exkluderande praktiker. För att tydliggöra skillnaden rekommenderas som minimiåtgärd att orden ”intolerans gentemot de nationella minoriteterna och övriga exkluderade grupper” läggs till FLH:s föreslagna instruktion. I sammanhanget vill universitetet också upprepa ovan framförda invändning (se punkt 2) mot skrivningen ”lärdomar från Förintelsen”, eftersom stora delar av FLH:s uppdrag rör frågor som varken handlar om eller tar sin utgångspunkt i folkmordet ifråga. Som framhölls ovan är det universitetets uppfattning att utredningen borde ha tagit följderna av förslaget att betona historiska lärdomar generellt på större allvar och ändrat instruktionen till ”lärdomar från historien” alternativt till ”lärdomar från brott mot mänskligheten” istället för den nu föreslagna skrivningen ”lärdomar från Förintelsen”.

Genom formuleringen ”lärdomar från historien” eller ”lärdomar från brott mot mänskligheten” ges FLH möjlighet att arbeta brett med sina olika uppdrag och frågor utan att riskera att anklagas för att instrumentalisera och/eller relativisera Förintelsen. De skrivningar som här föreslås gör det dessutom möjligt att lyfta bort ett antal preciseringar/specialuppdrag, bland annat tillägget att FLH ska upplysa om kommunismens/kommunistiska regimers brott, som på samma sätt som kravet på utgångspunktstagande i Förintelsen låser och begränsar uppdraget. Genom att stryka betoningen på kommunistiska regimer skulle det bredare demokratistärkande uppdraget som utredningen upprepande betonar stärkas och ytterligare understrykas. Om varken Förintelsen eller kommunistiska regimers brott görs till utgångspunkt skulle även andra brott mot mänskligheten, såsom de utförda i kolonialismens namn kunna inkluderas i FLH:s demokratistärkande uppdrag. För att undvika varje risk för missförstånd vill universitetet framhålla att detta inte innebär att myndigheten inte ska informera om kommunistiska regimers brott eller om Förintelsen – det ska den givetvis.

Av utredningen framgår att FLH besitter gedigen kunskap om och erfarenhet av att arbeta med detta bredare uppdrag och det är universitetets uppfattning att det förtjänar att uttryckas även i formuleringen av FLH:s

grunduppdrag. En ändrad skrivning skulle ge ökad flexibilitet och möjlighet att behandla alla brott mot mänskligheten. Därigenom blir det också lättare att koppla verksamheten till demokratifostransuppdragen och att inkludera sådant som inte direkt kan kopplas till Förintelsen.

Förslaget att ersätta ”lärdomar från Förintelsen” med formuleringen ”lärdomar från historien” eller ”lärdomar från brott mot mänskligheten” innebär dessutom att åtskillnaden mellan det nya museet och FLH blir tydligare men utan att för den sakens skull hindra FLH att utgå från Förintelsen i de uppdrag där det är relevant. I enlighet med en sådan skrivning bör även punkt 1 under 1§ i utredningens förslag till instruktion omformuleras (och delen om Förintelsen strykas), exempelvis enligt följande: ”1. främja grundläggande demokratiska värden utifrån historiska kunskaper/kunskaper om brott mot mänskligheten genom historien”.

Om den föreslagna instruktionen ändras i enlighet med förslaget ovan får det konsekvenser för fördelningen av andra uppgifter mellan FLH och SMF. Uppdraget att företräda Sverige i IHRA bör då inte längre ligga på FLH utan ges till SMF eller flyttas till UD, som redan har en del av ansvaret för samarbetet inom IHRA. Dessutom sorterar IHRA i flera andra medlemsländer just under utrikesdepartementen. Vidare är det universitetets uppfattning att uppdragen att uppmärksamma Förintelsens minnesdag samt utgivningen av boken ”Om detta må ni berätta” bör överföras från FLH till SMF.

4. Samverkan mellan Forum för levande historia och Statens historiska museer (4.1.4 i utredningen)

Universitetet finner det anmärkningsvärt att ett nyinrättat museum om Förintelsen, med ett så pass omfattande uppdrag, bedöms innebära så få konsekvenser för FLH. Universitetet finner det därtill problematiskt att utredningen inte går tillräckligt långt, vare sig vad gäller renodlingen av de olika myndigheternas uppgifter eller i fråga om hur samarbetet myndigheterna emellan ska organiseras.

Utredningen noterar överlappande funktioner, men behandlar dessa tämligen okritiskt som kompletterande och som styrkor i samarbetet myndigheterna emellan. Därtill menar utredningen att förhållandet och samarbetet inte behöver formaliseras eller ens systematiseras.

Universitetet efterlyser en analys av och argument för varför samverkan mellan FLH och SHM inte behöver formaliseras. Universitetet ser påtagliga risker för överlappningar och därmed otydlighet inte bara ifråga om inbördes överenskommelser och arbets- och rollfördelning, utan kanske framför allt i förhållande till det omgivande samhällets instanser och grupper som vill komma i åtnjutande av myndigheternas tjänster.

Det är inte universitetets uppfattning att relationen myndigheterna emellan ska detaljstyras men samordningsarbetet behöver ofrånkomligen

YTTRANDE

2022-06-21 Dnr UFV 2022/733

förtydligas och vissa grundprinciper formuleras. Det vore beklagligt om otydlighet i fråga om samverkan och arbets- och rollfördelning leder till att ytterligare komplicera dagens tämligen snåriga landskap av myndigheter med ansvar inom det demokratifrämjande området och arbetet för mänskliga rättigheter.

5. Uppgift om Sveriges nationella minoriteter (4.2.3 i utredningen)

Regeringen har tagit initiativ till sannings- och försoningskommissioner och vitböcker för att belysa historiska övergrepp mot de nationella minoriteterna. Universitetet ställer sig bakom utredningens förslag om att FLH bör ges en roll att hantera frågor som arbetet med sannings- och försoningskommissioner och vitböckerna framöver kommer att resultera i.

Emellertid skulle universitetet på ett generellt plan önska en annan ordning för själva sannings- och försoningskommissionerna. De vitböcker och sanningskommissioner som hittills har satts och färdigställts har tillkommit inom olika ramar och på olika premisser. Exempelvis placerades vitboken om romer och resandes historia under arbetsmarknadsdepartementet medan kommissionen mot antiziganism fick ett särskilt utredningsuppdrag inom kommittéväsendet. Det är universitetets mening att det torde finnas fördelar med en och samma ordning för dessa frågor och att uppdragen bör ges inom det ordinarie kommittéväsendet. Utredningarna ges då en självständig budget, självständighet i andra frågor och krav att upprätta ett arkiv som i enlighet med offentlighetsprincipen blir allmänt tillgängligt.

Beredning

Yttrande har utarbetats av en expertgrupp bestående av universitetslektor Lars M. Andersson, historiska institutionen/föreståndare vid Forum för judiska studier, professor Elisabeth Schellekens Dammann, filosofiska institutionen, universitetslektor David Sjögren, institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier och Claes Tångh Wrangel, forskare och tillförordnad föreståndare vid Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism.